

آسیب‌شناسی دانش بومی کاغذسازی سنتی ایران به منظور تطابق با نیازهای جامعه معاصر

مقاله پژوهشی (صفحه ۵۴-۳۸)

ایمان زکریایی کرمانی^۱، سمیه اعلایی^۲

۱- عضو هیات علمی دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد کتابت و نگارگری، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

DOI: 10.22077/NIA.2022.4434.1483

چکیده

کاغذ دست‌ساز، میراث سنتی و فرهنگی و ماحصل نبوغ و مهارت کاغذسازان دوره‌های متمادی است. این هنر، در دورانی، از آوازه بالایی برخوردار بوده‌است. تولید و کاربرد کاغذ دست‌ساز امروزه به‌خصوص در میان هنرمندان بسیار محدود و گاهی فراموش شده‌است؛ اما برخلاف آنچه در ایران روی داده، در کشورهای دیگر این هنر فراموش نشده و همچنان به رشد خود ادامه داده‌است. از این جهت پژوهش پیش‌رو با هدف مطالعه و تحلیل وضعیت مطلوب، موجود و آسیب‌های وارد شده به این هنر، سعی در پاسخگویی به این سؤال دارد که چگونه می‌توان کاغذهای دست‌ساز سنتی را با نیازهای هنرمندان معاصر ایرانی تطبیق داد؟ بدین منظور این پژوهش با روش کیفی از نوع توصیفی - تحلیلی و با رویکرد آسیب‌شناسی، به جمع‌آوری داده‌ها از طریق منابع کتابخانه‌ای و میدانی به‌صورت مصاحبه با ۱۱ نفر از صاحب‌نظران و افراد دخیل در این هنر پرداخته است. نتایج به‌دست‌آمده مبین آن است که با گذشت زمان، آسیب‌هایی چون کاهش تولیدکنندگان کاغذ دست‌ساز، کمبود متخصصین کارآمد و گاهی انحصاری شدن آموزش در بین اساتید، کیفیت پایین و بافت نامرغوب، زمان‌گیر شده و سخت‌بودن تولید به روش سنتی، نبود حامیان دولتی و خصوصی به جهت حمایت‌های مالی و معنوی باعث دور شدن هنرمندان و کاغذسازان از مصرف و تولید کاغذ دست‌ساز شده‌است؛ لذا اعمال روش‌هایی چون معرفی کاغذ دست‌ساز از طرف هنرمندان و اساتید هنر، بازاریابی حضوری، عرضه انبوه به بازار و آشنایی هنرمندان با جنبه‌های زیباشناسانه و کاربری متنوع کاغذ، می‌تواند در شناخت و توسعه این هنر بین هنرمندان مؤثر باشد. همچنین با در نظر گرفتن استانداردهایی می‌توان کاغذهایی با کیفیت و بافت مناسب و ابعاد مورد نیاز هنرمندان تولید کرد. تکنیک‌ها و تکنولوژی جدید مبتنی بر حفظ اصالت و قواعد هنر سنتی کاغذسازی در سرعت‌بخشیدن به مراحل تولید و در پی آن، تولید انبوه و پایین آمدن زمان و قیمت تولید تأثیرگذار خواهد بود. به‌علاوه برگزاری انجمن‌ها، دوسالانه‌ها، همایش‌های کاغذسازی، حمایت سازمان‌های دولتی و سرمایه‌گذاری در این زمینه، در انسجام گروه کاغذسازان و هنرمندان برای ارائه آثار خود، ایجاد رقابت و ایده‌پردازی تأثیر بسزایی دارند.

واژه‌های کلیدی: دانش بومی، آسیب‌شناسی، کاغذ دست‌ساز، کاربری جدید.

1- Email: i.zakariaee@aui.ac.ir

2- Email: s.alaaie@ymail.com

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۲۵ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۱)

مقدمه

قبل از صنعتی شدن کاغذسازی، کاغذ دست‌ساز از اهمیت بسیاری برخوردار بوده‌است. ایرانیان بعد از فراگیری ساخت کاغذ از سمرقندیان، تولید آن را آغاز کردند که پس از چندی کاغذهای تولیدی آن‌ها به شهرت بالایی رسید. فن کاغذسازی نه تنها در رشد و اشاعه علم تأثیرگذار بود؛ بلکه بخشی از فرهنگ و هنر سنتی نیز محسوب می‌شد. کاغذهای ایرانی دارای بهترین ویژگی‌های کاغذ بودند و ایرانیان افتخار می‌کردند که بر روی کاغذ ساخت کشور خود می‌نویسند (بابازاده، ۱۳۸۲: ۸۸). استقبال هنرمندان از کاغذ سبب شد تا در سده‌های میانه (عهد تیموریان و صفویان) به جنبه زیبایی‌شناسی کاغذ توجه شود و کاغذ را در انواع و گونه‌های الوان و هنری تولید کنند (مایلهروی، ۱۳۷۴: نوزده)؛ اما در دوره قاجار، کاغذ ماشینی از کشورهای اروپایی چون روسیه وارد ایران می‌شد (فراسی، ۱۳۷۹: ۲۲۹) که واردات کاغذ از ممالک خارجی جای کاغذ دست‌ساز را گرفت و باعث فراموشی سنت کاغذ دست‌ساز در ایران شد و تا عصر حاضر تلاش چشمگیری برای تداوم و احیای این سنت فرهنگی و هنری نشده‌است. اگرچه در کشورهای اروپایی این سنت فراموش نشده و همچنان سیر رشد خود را طی کرده‌است؛ اما امروزه با خوانش جدید سنت، جای خالی این هنر را می‌توان احساس کرد. از این‌رو پژوهش پیش‌رو با هدف مطالعه و تحلیل وضعیت مطلوب، موجود و آسیب‌های وارده به این هنر سعی در پاسخگویی به این سؤال دارد که چگونه می‌توان کاغذهای دست‌ساز سنتی را با نیازهای هنرمندان معاصر ایرانی تطبیق داد؟ چه آسیب‌هایی این هنر را در حوزه کاربردی تهدید می‌کند و چگونه می‌توان این آسیب‌ها را برطرف کرد؟ به این منظور این پژوهش با روش کیفی از نوع توصیفی تحلیلی و با رویکرد آسیب‌شناسی، داده‌های لازم را از طریق منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه میدانی با ۱۱ نفر از صاحب‌نظران و افراد دخیل در این هنر جمع‌آوری کرده‌است. امروزه با توجه به تلاش‌های صورت‌گرفته از جانب کشورهای اروپایی در جهت حمایت از کاغذسازان و ارتقای هنر کاغذسازی، اهمیت این پژوهش بیش از پیش آشکار می‌شود. ضرورت انجام این پژوهش در آن است که مطالعه و تحلیل آسیب‌ها و تهدیدات

وارده به این هنر می‌تواند در رفع آن‌ها و ارائه راهکارهایی برای استفاده مجدد این هنر با توجه به نیاز هنرمندان امروزی مؤثر باشد. بدین‌منظور پس از مطالعه واژه‌شناسی، تاریخچه و فن‌شناسی کاغذ، وضعیت مطلوب کاغذ دست‌ساز با در نظر گرفتن موقعیت آن در گذشته ایران و حال دیگر کشورها، بررسی شده‌است. در ادامه نیز با تحلیل داده‌های مصاحبه، وضعیت موجود بررسی و آسیب‌ها شناسایی شده‌اند. در انتها نیز با توجه به آسیب‌ها و در نظر گرفتن شرایط فعلی این هنر، سعی شده‌است راهکارهایی ارائه شوند که قابلیت اجرا را در جامعه امروزی هنرمندان داشته باشند.

پیشینه تحقیق

پیشینه مورد مطالعه مشتمل بر مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط با آسیب‌شناسی و کاغذسازی سنتی است. در گستره پژوهش‌های پیشین، تحقیقاتی چند در جهت آسیب‌شناسی هنرهای دستی مشاهده می‌شود؛ اما در این میان نمونه‌ای از آسیب‌شناسی کاغذ سنتی مشاهده نشد؛ لذا برای اینکه بتوان در این حوزه پژوهشی انجام گیرد، لازم بود در ابتدا مفهوم و روند آسیب‌شناسی در سایر هنرها بررسی شود. در این رابطه رضوی‌فرد (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی هنر خوشنویسی معاصر ایران با تکیه بر خط نستعلیق» آفات و آسیب‌های خوشنویسی را از نظر مخاطب (هنر عوام، هنر خواص)، آموزش، زیباسازی شهر و بانیان هنر بررسی کرده‌است. طوسی‌ان شاندیز و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی و سطح‌بندی آسیب‌های قالی ایران» ابتدا عوامل آسیب‌رسان انسانی، فیزیکی، جانوری و شیمیایی را مطالعه کرده و سپس به سطح‌بندی آسیب‌های پرزی، گره‌ای، پودی و تازی پرداخته‌اند که بیشتر ماهیت فنی دارند. در ادامه نیز بر اساس تحقیقات میدانی، آسیب‌های درون‌ساختاری، برون‌ساختاری و جنبی را با دلایل مربوطه مطرح کرده‌اند. کفیلی (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی و مستندسازی هنر ملیله‌کاری طلا در تبریز» خاستگاه فرهنگی هنر ملیله و وضعیت کنونی آن را مطالعه و سپس طرح‌های قدیم و اصیل این هنر را با کمک اساتید در قید حیات در تبریز مستندسازی کرده‌است و در ادامه نیز به جنبه‌های

بلوم (۲۰۰۱) در کتاب خود با عنوان «تاریخ کاغذ و آشنایی با آن در سرزمین‌های اسلامی» به موارد مورد استفاده قبل از پیدایش کاغذ، تولید کاغذ و ورود آن به جهان اسلام و در ادامه به گستره کاغذسازی در بلاد اسلامی و موارد مورد استفاده کاغذ، از جمله کتابت پرداخته‌است. همچنین به انتقال کاغذ و کاغذسازی به ملل دیگر و سرنوشت کاغذ بعد از صنعت پرداخته‌است. مقبل اصفهانی (۱۳۸۰) در کتاب شناخت و ساخت کاغذهای دست‌ساز، ضمن صحبت درباره موارد استفاده‌شده قبل از تولید کاغذ به مراحل تولید کاغذ دست‌ساز پرداخته‌است. سپس کارگاه‌ها، تجهیزات تولید کاغذ و رنگ کردن آن را توضیح داده و با درنظرگرفتن مشکلات کارگاه‌های کاغذسازی، راه‌حلهایی برای آن پیشنهاد داده‌است. پژوهش‌های پیرامون کاغذ و کاغذسازی نیز به‌عنوان پیشینه تاریخی کاغذ و سیر فرهنگی و هنری کاغذ در دوره‌های متمدنی و فرایند، محدودیت‌ها و مزیت‌های تولید کاغذ دست‌ساز در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. توجه بیشتر پژوهشگران یادشده در پژوهش‌های خود به تاریخچه، گونه‌ها و تکنیک کاغذ دست‌ساز بوده‌است و کمتر به آسیب‌شناسی و کارکردهای کنونی هنر کاغذسازی معاصر ایران پرداخته‌اند. پس در ادامه پژوهش‌های پیشین، این پژوهش درنظر دارد با مطالعه وضعیت مطلوب و موجود کاغذ در گذشته و حال ایران و همچنین کشورهای دیگر، ضمن آسیب‌شناسی هنر کاغذسازی، به راهکارها و کاربردهای جدیدی دست یابد تا چالش‌های امروزه این هنر در حال فراموشی را مطرح کند و بتواند موجب گسترش زمینه‌های نوین در بهره‌گیری هنرمندان معاصر ایران از کاغذسازی سنتی شود.

روش تحقیق

یکی از روش‌های مهم نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، روش هدفمند یا قضاوتی است که مصاحبه‌شوندگان از میان افرادی گزینش می‌شوند که دارای خصوصیات تعریف‌شده‌ای باشند (ظهوری، ۱۳۷۸: ۱۱۷). در فرایند پژوهش، گونه خاصی از کاغذ دست‌ساز مدنظر نبوده و صرفاً این تکنیک به‌عنوان هنر کاغذسازی سنتی مورد پژوهش قرار گرفته‌است.

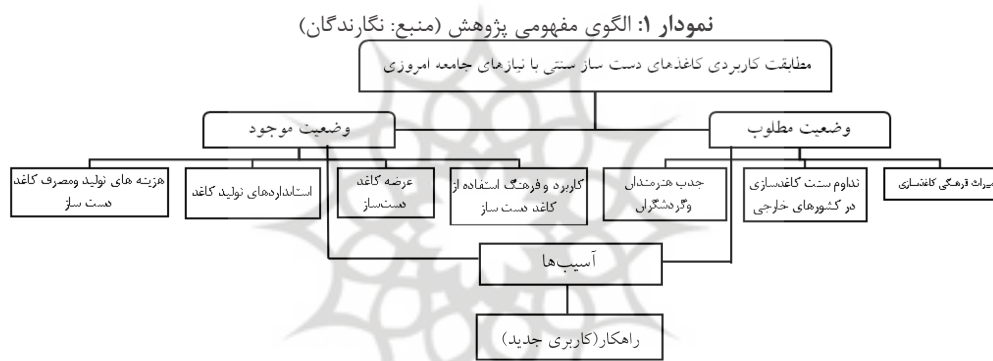
آسیب‌شناسی هنر ملیله‌کاری پرداخته‌است. ابراهیمی ناغانی و یزدان‌پناه (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «قفل چالستر؛ شیوه ساخت، زیبایی و آسیب‌شناسی» به مطالعه قفل و قفل‌سازی با تأکید بر منطقه چالستر پرداخته‌اند. آن‌ها در این زمینه معیارهایی چون تکنیک، زیبایی و آسیب‌شناسی را بررسی و درنهایت با درنظرگرفتن آسیب‌ها، راهکارهایی برای احیای این هنر معرفی کرده‌اند. کیانی (۱۳۹۶) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی دست‌بافته‌های کاربردی عشایر بختیاری به‌منظور مطابق‌سازی آن‌ها با نیازهای امروزی» با بررسی آسیب‌های بافته‌های عشایر، راهکارهایی برای به‌روزکردن بافته‌ها مطابق با نیاز جامعه امروزی پیشنهاد داده‌است. پژوهش‌های صورت‌گرفته پیرامون آسیب‌شناسی، علی‌رغم تفاوت در موضوع، به‌دلیل شباهت در رویکرد تحقیق، به‌عنوان پیشینه برای آشنایی با این رویکرد و روند آن مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

در مورد پیشینه پژوهش‌های مرتبط با کاغذسازی یغمایی (۱۳۳۱) در مقاله‌ای با عنوان «کاغذ» ابتدا به تاریخچه کاغذ پرداخته و در ادامه روند تغییر تولید کاغذ از روش دست‌ساز به تولید ماشینی را توضیح داده‌است. بابازاده (۱۳۸۲) در مقاله‌ای با عنوان «سیری در پیدایش کاغذ» بعد از تاریخچه کاغذ در چین و ایران، انواع کاغذهای دوره قاجار را بررسی کرده‌است. در ادامه نیز ضمن واژه‌شناسی کاغذ، شیوه تولید کاغذ به روش صنعتی و استانداردهای آن را شرح داده و در انتها در مورد دستگاه‌های تولید کاغذ و ورود آن به ایران صحبت کرده‌است. هوب و همکارش (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان «کاغذ دست‌ساز؛ مروری بر تاریخچه، هنر و علم کاغذسازی»، پس از تاریخچه کاغذ و تأثیر آن بر فرهنگ انسان‌ها، به رابطه هنر و صنعت کاغذسازی و روند تکامل کاغذسازی در ملیت‌های مختلف پرداخته‌است. همچنین روش‌های ساخت کاغذ دست‌ساز و مواد اولیه آن را بر اساس روش‌های سنتی و علم شیمی مطالعه کرده‌است. مجتهدی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «کاغذ بغدادی در قرون نخستین اسلامی؛ بازخوانی یک انگاره» در ابتدا به ساخت کاغذ سمرقندی پرداخته و آن را در تحقیقات جدید مورد مطالعه قرار داده‌است. در ادامه نیز کاغذ بغدادی را بر اساس منابع به‌جامانده بررسی کرده‌است.

طبقه‌بندی صحیح داده‌های جمع‌آوری شده می‌پردازد تا بتوان به نتایج مطلوبی از مختصات این فرایند دست یافت. آسیب‌ها و موانع می‌توانند اهداف مدنظر را به‌خطر اندازند که شدت ساختار و تأثیر این آسیب‌ها متفاوت هستند (کیانی، ۱۳۹۶: ۶۲). مراحل صورت‌گرفته در این پژوهش به این صورت است که ابتدا به وضعیت مطلوب در هنر کاغذسازی پرداخته شده و در ادامه وضعیت موجود از طریق مشاهده و مصاحبه مشخص شده و در ادامه، فرایند آسیب‌شناسی به بیان آسیب‌ها و راهکارها پرداخته شده‌است. مفاهیم مدنظر در کل این فرایند در قالب نمودار ۱ تنظیم شده‌است.

یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح‌شده در پژوهش‌های کیفی، موضوع اعتمادپذیری پژوهش کیفی است؛ به بیان ساده‌تر اعتمادپذیری معادل پایایی و روایی در پژوهش کمی است که بیانگر میزان اعتمادی است که می‌توان به یافته‌های تحقیق کیفی داشت (محمدپور، ۱۳۹۰: ۱۸۴).

پژوهش پیش‌رو با روش کیفی از نوع توصیفی تحلیلی با رویکرد آسیب‌شناسی، به تحلیل وضعیت مطلوب، موجود و آسیب‌های وارده به هنر کاغذسازی سنتی پرداخته‌است و با تحلیل محتوای داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه با ۱۱ نفر از متخصصین این حوزه که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند، سعی در ارائه راهکارهای مناسب برای احیای دوباره این هنر دارد. آسیب‌شناسی به مشاهدات عینی و بررسی‌های تجربی و

در این پژوهش به منظور اعتمادپذیری پژوهش، از روش‌های استفاده از تکنیک کسب اطلاعات دقیق موازی (ارائه داده‌ها و تحلیل داده‌ها به افراد متخصص)، استفاده از تکنیک کنترل اعضا (ارائه تحلیل داده‌ها و نتایج به پاسخگویان) و خودبازبینی محقق بهره‌گرفته شده‌است (آندریاس، ۲۰۰۳). لازم به ذکر است این فرایند اعتبارسنجی در دو مقطع تحلیل داده‌ها و ارائه گزارش نهایی صورت پذیرفته‌است. داده‌های پژوهش به دو روش اسنادی با مطالعه منابع کتابخانه‌ای و میدانی به‌صورت مصاحبه با متخصصین در زمینه تولید، آموزش، فروش و مصرف‌کننده کاغذ دست‌ساز جمع‌آوری شده‌اند. در روش مصاحبه، داده‌های پژوهش از طریق ارتباط مستقیم پرسشگر با پاسخگو، گردآوری شده‌است. این امر با طرح سوالات مرتبط با تحقیق از جانب مصاحبه‌گر صورت می‌پذیرد (حافظنیا، ۱۳۸۷: ۱۹۹). بدین‌منظور مصاحبه به‌صورت نیمه‌سازمان‌یافته با ۱۱ نفر به‌صورت هدفمند با

انتخاب نمونه‌های شاخص این هنر انجام شده‌است که در جدول ۱ مشخصات آن‌ها ذکر شده است. معیار انتخاب مصاحبه‌شوندگان به‌گونه‌ای بوده‌است که بتوان آسیب‌ها و چالش‌های تولید و عرضه کاغذ دست‌ساز را در بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بررسی کرد. لذا تعدادی از مصاحبه‌شوندگان مدرسین و تولیدکنندگان کاغذ دست‌ساز بودند که سال‌ها به آموزش و تولید کاغذ دست‌ساز مشغول هستند؛ اما دیگر مصاحبه‌شوندگان هنرمندانی هستند که در هنرآفرینی و نمایش آثار خود با کاغذ (در انواع مختلف) در ارتباط هستند. بسیاری از این هنرمندان چه در گذشته و چه در حال از کاغذ دست‌ساز استفاده می‌کنند و تجربه و شناخت آن‌ها به‌عنوان مصرف‌کننده کاغذ مد نظر بوده‌است. سوالات مصاحبه به‌صورت تشریحی طراحی شدند و معیار آن‌ها مفاهیمی بود که پژوهش به‌دنبال آن بوده‌است.

جدول ۱: نمونه‌های انتخاب‌شده به منظور انجام مصاحبه (نگارندگان، ۱۳۹۸)

کد	تخصص مصاحبه‌شوندگان	سن (سال)	تاریخ مصاحبه
۱	مُذهب‌کار	۳۴	۹۸/۹/۲۵
۲	نگارگر	۳۰	۹۸/۹/۲۵
۳	عکاس	۳۵-۴۰	۹۸/۹/۲۶
۴	طراح لباس	۲۰-۲۵	۹۸/۹/۲۶
۵	طراح لباس	۲۰-۲۵	۹۸/۹/۲۶
۶	نقاش	۲۵-۳۰	۹۸/۹/۲۷
۷	مدرس و تولیدکننده	۳۵-۴۰	۹۸/۱۱/۴
۸	مدرس و تولیدکننده	۴۵-۵۰	۹۸/۱۰/۱۱
۹	مدرس و تولیدکننده	۴۰-۴۵	۹۸/۱۰/۱۱
۱۰	مرمت‌گر نسخ قدیمی و خطاط	۴۰-۴۵	۹۸/۱۰/۱۱
۱۱	مدرس	۴۵-۵۰	۹۸/۸/۱

واژه‌شناسی

لوفر^۱ (۱۹۳۱) مردم‌شناس آمریکایی، کاغذ را در اصل چینی و مشتق‌شده از واژه‌های «کوشیج، کوکدز و کوکسی» می‌داند. فرای می‌گوید کاغذسازی چینی است؛ اما واژه آن ترکی. در کتاب برهان آمده در ایران باستان کاغذهایی با نام‌های «رخنه» و «پرز» وجود داشته‌است. همچنین در عربی به کاغذ «قرطاس یا قرطیس»، در فرانسوی «پاپیه» و در آلمانی «پاپیر» گفته می‌شود (بابازاده، ۱۳۸۲: ۸۹). انگلیسی‌ها به کاغذ "پی‌پر"^۲ می‌گویند که از قرن ۱۶م. در اروپا رایج شده و جایگزین پوست گوساله و بز شده‌است (کلارک، ۱۳۸۹: ۲۱۷).

تاریخچه اجمالی کاغذ

چینیان را اولین سازندگان کاغذ سنتی می‌دانند که بعد از اسارت در جنگ توسط مسلمانان در سال ۱۳۴ هـ. ق. کاغذسازی را به سمرقندیان آموختند. از آن پس کارخانه‌های کاغذسازی در سمرقند شروع به کار کردند و به این ترتیب هنر کاغذسازی از سمرقند به سایر بلاد اسلامی نیز منتقل شد؛ اما جانان بلوم^۳ (۲۰۰۱) بعید می‌داند که ارتباط زندانیان چینی و معرفی کاغذ در آسیای میانه واقعی باشد. وی معتقد است شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد کاغذ قبل از سال ۷۵۱ میلادی در سمرقند شناخته شده و مورد

استفاده قرار گرفته بود. بلوم استدلال می‌کند که تفاوت‌هایی اساسی در فنون و مواد کاغذسازی چینی و آسیای میانه وجود دارد که همین امر، داستان کاغذسازان چینی را که مستقیماً کاغذ را به آسیای میانه معرفی کردند، به چالش می‌کشد و احتمالاً این روایت فقط یک داستان است. کاغذ چینی بیشتر از الیاف خزنده ساخته می‌شد؛ درحالی‌که کاغذ اسلامی در درجه اول از مواد زائد، مانند پارچه ساخته شده بود. نوآوری‌های کاغذسازی در آسیای میانه احتمالاً ریشه در پیش از اسلام دارد که با کمک بازرگانان و راهبان بودایی چین و آسیای میانه شکل گرفته بود. البته تمدن اسلامی به گسترش کاغذ و کاغذسازی به خاورمیانه پس از قرن هشتم کمک شایانی کرده‌است (بلوم، ۲۰۰۱: ۴۲-۴۵). در هر صورت سمرقند را مرکز مهم کاغذسازی ایران در دوران صدر اسلام می‌دانند که در آن ایام کاغذ سمرقندی شهره عالم شد که از کیفیت و اعتبار بالایی برخوردار بود (ساریخانی، ۱۳۹۰: ۱۷۴). علاوه بر کاغذ سمرقندی ابن‌ندیم از شش نوع کاغذ که در عصر او معروف بوده‌اند، بحث می‌کند. این شش نوع کاغذ شامل: کاغذهای خراسانی، سلیمانی، طلحی، نوحی، فرعون، جعفری و طاهری هستند (بابازاده، ۱۳۸۲: ۷۸). همچنین از کاغذهای دیگری چون کاغذ جیهانی، مأمونی (همان: ۸۷)، ابریشمی، کشمیری، بتی، فرنگی، ختایی، شامی و ابری (ساریخانی، ۱۳۹۰: ۱۸۰-۱۷۸) نیز نام برده شده‌است.

دلخواه است (این قالب‌ها در اندازه‌های مختلف مانند یک سبد حصیری ساخته شده‌اند و چهارچوب آن‌ها باز است) استفاده می‌کنند (مقبل اصفهانی، ۱۳۸۰: ۱۷۶).

شناخت وضعیت مطلوب

با ورود فناوری‌های نوین، بسیاری از فناوری‌های گذشته که ریشه در فرهنگ غنی ایرانی داشتند به‌مرور به بوته فراموشی سپرده شدند که برخی از آن‌ها، مانند کاغذسازی سنتی این ظرفیت را دارد که بتواند در دوران معاصر به‌عنوان یک هنر سنتی در آماده‌سازی سایر هنرها و حتی به‌صورت مجزا به خلق ایده‌های خلاقانه منحصربه‌فرد یاری‌رسان باشد. مهم‌ترین موقعیت مطلوب این دانش بومی احیای دوباره آن و فعال‌سازی جریان هنری و اقتصادی آن است؛ لذا می‌توان وضعیت مطلوب این هنر بومی را چنین متصور شد که هنر کاغذسازی سنتی ایرانی باید در موقعیتی قرار بگیرد که بتوان برای آن، کاربردهای نوین و ایده‌های خلاقانه در نظرگرفت که نتیجه این وضعیت می‌تواند پویایی اقتصادی و تداوم یک هنر سنتی بومی ایرانی را به همراه داشته‌باشد. به این منظور با توجه به داده‌های میدانی و کتابخانه‌ای می‌توان در سه مقوله مهم میراث فرهنگی کاغذسازی، مشاهده تجارب سایر کشورها و ظرفیت‌های گردشگری این هنر، وضعیت مطلوب مدنظر این دانش بومی را تبیین کرد.

الف. میراث فرهنگی کاغذسازی: هنر کاغذسازی در جهان اسلام به جایی رسید که جزء کالاهای صادراتی این سرزمین به بلاد دیگر، از جمله سرزمین‌های مسیحی شد. علی‌رغم آشنا بودن مسیحیان با هنر کاغذسازی، مرغوبیت و لطافت کاغذهای ساخته‌شده در جهان اسلام، آن‌ها را از کاغذ و کاغذگران جهان اسلام بی‌نیاز نمی‌کرد (مایل هروی، ۱۳۷۴: شانزده). ابن عدوس جهش‌یاری، کاغذهای ایرانی را دارای بهترین ویژگی‌های کاغذ می‌داند و متذکر می‌شود که ایرانیان افتخار می‌کردند بر روی کاغذ ساخته کشور خود بنویسند (باب‌زاده، ۱۳۸۲: ۸۸). دانش بومی کاغذ از جمله مقولات فرهنگی و هنری ایران بوده و طی دوره‌های متمادی، به نسل‌های بعد از خود، به یادگار رسیده‌است. هنرمندان زیادی از این دانش مطلع بودند و در ساخت آن فعالیت داشتند. استفاده مجدد این هنر در زندگی

کاغذ از سمرقند به نقاط دیگر خاورمیانه رسید. در سده ۱۲م. اسپانیایی‌ها هم کاغذ می‌ساختند و در کنار تولیدات خود آن را نیز از مراکز دیگر وارد می‌کردند. در اواخر سده ۱۴م. کاغذسازی در ایتالیا، فرانسه، جنوب آلمان و سوییس توسعه یافته بود (پاکباز، ۱۳۹۵: ۱۰۸۰) و به مرور در سرتاسر جهان گسترش یافت.

فن‌شناسی کاغذ

ماده اصلی ساخت کاغذ، سلولز است که در گونه‌های متفاوت کاغذ، با توجه به شرایط جغرافیایی و کاربردی آن‌ها از گیاهان متنوعی به‌دست می‌آید. ابتدا الیاف گیاهی به خمیر تبدیل و سپس متناسب با ابعاد کاغذ قالب‌گیری می‌شوند. مراحل تولید کاغذ دست‌ساز در تمامی گونه‌ها تقریباً مشترک است؛ لذا در این پژوهش به‌جهت آشنایی با تکنیک کاغذسازی، تنها به معرفی ساخت کاغذ طلحی پرداخته شده‌است.

کاغذ طلحی: برای ساخت کاغذ طلحی مقداری پوست مرغوب و سفید شاهدانه را می‌گیرند و الیاف آن را جدا می‌کنند؛ سپس الیاف را آب می‌زنند و شانه می‌کنند تا نرم شود. در مرحله بعد، الیاف نرم و خیس را یک شب تا صبح در آب آهک می‌خیسانند و سپس صبحگاهان الیاف را بیرون می‌آورند و مالش می‌دهند. در ادامه این فرایند الیاف خیس‌خورده و آماده‌شده را در طول روز در معرض آفتاب قرار می‌دهند تا خشک شود. در شب دوم الیاف را دوباره در آب آهک خیس می‌کنند و روز بعد آن‌ها را بیرون می‌آورند و مالش می‌دهند و در آفتاب پهن می‌کنند. این کار را سه تا هفت شبانه‌روز تکرار می‌کنند. بهتر است هر روز، دوبار آب آهک را عوض کنند. هنگامی که الیاف کاملاً سفید شد آن‌ها را با قیچی به قطعات کوچک خرد کرده و به مدت هفت شبانه‌روز در آبی پاکیزه می‌خیسانند و هر روز آب را عوض می‌کنند تا آهک موجود در الیاف زوده شود و بیرون رود و سپس الیاف ریزشده را درحالی که همچنان تر هستند در هاون می‌ریزند و به‌خوبی می‌کوبند تا نرم شوند و هیچ قطعه درشتی در میانشان باقی نماند. سپس این الیاف نرم و ریز را در ظرفی پاکیزه و پر آب می‌ریزند. با مخلوط کردن آن، خمیری به دست می‌آید که همان خمیر کاغذ است. سپس از قالبی که به اندازه

تصویر ۱: نمونه آثار هنرمندان کاغذساز انجمن بین‌المللی کاغذسازان و هنرمندان کاغذ (URL1)

از جمله هنرمندانی که از کاغذسازی برای خلق آثار خود بهره برده‌اند، می‌توان به ماری آشتون^{۱۰} در طراحی لباس، ریجی اوپاما در چاپ دیجیتال^{۱۱}، بارب آدامز^{۱۲} در هنر سه‌بعدی و آنیتا برندگنز^{۱۳} برای مجسمه‌سازی اشاره کرد. هنرمندان ایرانی نیز می‌توانند با استفاده از تکنیک‌های کاغذسازی سنتی، علاوه بر خلق آثار نو و منحصر به فرد، به رقابت با هنرمندان کشورهای دیگر بپردازند و ایران نیز جزء برگزارکنندگان نمایشگاه‌ها، همایش‌ها و بینال‌های کاغذسازی باشد.

ج. جذب هنرمندان و گردشگران: علاوه بر جنبه هنری کاغذسازی، تولید و راه‌اندازی کارگاه‌های کاغذسازی بومی ایرانی می‌تواند در جذب هنرمندان و گردشگران داخلی و خارجی نافع باشد. نمونه شاخص نزدیک به فرهنگ ایرانی را می‌توان در سمرقند دید. ظریف مختاروف^{۱۴}، کاغذساز سمرقندی، یک کارگاه کاغذسازی سنتی در روستای خود راه‌اندازی کرده و سنت هزارساله کاغذسازی سمرقند را احیا نموده‌است. او در کارگاه خود، علاوه بر کتاب‌های دست‌ساز، کیف پول، دفتر یادداشت، عروسک و ماسک می‌سازد. کارگاه کاغذسازی مختاروف بازدیدکنندگان زیادی را از سرتاسر دنیا به خود جذب کرده‌است. تصویر ۲ نمونه‌ای از تولیدات کاغذی این کارگاه را نشان می‌دهد (URL2).

معاصر، علاوه بر حفظ ارزش‌های فرهنگی به‌جامانده، می‌تواند همچون گذشته، ایران را جزو کشورهای سرآمد تولیدکننده کاغذ سنتی قرار دهد. همان‌گونه که در گذشته استقبال هنرمندان شاخه‌های مختلف هنری از کاغذ دست‌ساز، منجر به تولید کاغذ در گونه‌های مختلف الوان و هنری شد، امروزه نیز کاغذهای دست‌ساز می‌تواند در جلوه خلاقیت و ذوق هنرمند تأثیرگذار باشد. هنرمندان با شاخه‌های هنری متفاوت می‌توانند از این هنر در خلق و ارائه آثار خود استفاده کنند. از جمله موقعیت‌های مهم وضعیت مطلوب کاغذسازی بومی ایرانی می‌تواند فراهم‌سازی بخش تولید این گونه از کاغذ در کارخانه‌های تولید کاغذ ایرانی باشد که محصولات دست‌ساز در کنار محصولات صنعتی و ماشینی با برند ایرانی وارد بازار شوند.

ب. تداوم سنت کاغذسازی در کشورهای خارجی: کارخانه‌های کاغذسازی زیادی، از جمله فابریانو^۴ در کنار کاغذهای ماشینی، کاغذهای دست‌ساز تولید می‌کنند که نمونه‌های آن را با قیمت‌های بالا در بازار ایران می‌توان دید. از جمله فعالیت‌های دیگری که منجر به احیا و تداوم کاغذ در دیگر کشورها شده‌است، برگزاری نمایشگاه‌ها، همایش‌ها و دوسالانه‌های کاغذسازی در کشورهای دیگر است که هنرمندان با زمینه‌های هنری متفاوت در آن به خلق آثار می‌پردازند؛ از جمله این دوسالانه‌ها، دوسالانه شانگهای در سال ۲۰۱۹ در موزه فنگ ژیان^۵ و دوسالانه تایوان^۶ در سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸ میلادی است. علاوه بر دوسالانه‌ها موزه‌ها و انجمن‌هایی نیز به کاغذسازی^۷ اختصاص دارند که از هنرمندان زیادی حمایت می‌کنند. در شهر دوغن^۸ آلمان، انجمن بین‌المللی کاغذسازان و هنرمندان کاغذ (IAPMA)^۹ جهت حمایت از کاغذسازان و هنرمندان این هنر راه‌اندازی شده‌است. این انجمن با هدف مبادله ایده‌های هنری و به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات کاغذسازی اعضای گروه، فعالیت می‌کند. ۵۲۱ هنرمند از ۴۳ کشور در زمینه کاغذسازی عضو این انجمن هستند. نمونه آثار هنرمندان کاغذساز این انجمن در تصویر ۱ دیده می‌شود (URL1).

سنتی را متناسب با نیازهای فرهنگی هنری و اقتصادی معاصر ایران احیا کرد و از آن یک فرصت مهم، در اعتلای فرهنگ غنی ایرانی بهره برد؛ همان‌طور که دیگران چنین تجارب موفق داشته‌اند.

شناخت وضعیت موجود

در راستای آسیب‌شناسی دانش بومی کاغذسازی سنتی، لازم است وضعیت موجود کاغذسازی در جامعه معاصر ایران مورد بررسی قرار بگیرد تا بتوان با توجه به موقعیت مطلوب، به آسیب‌شناسی و ارائه راهکاری اقدام کرد. در این بخش، داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه نیمه‌سازمان‌یافته و مشاهدات پژوهشگران جمع‌آوری و با روش کدگذاری (مطابق جدول ۲) تحلیل شده‌است. مقولات استخراجی از تحلیل‌ها در قالب عناوین این بخش تفسیر شده‌اند تا بتوان براساس داده‌های میدانی، آسیب‌های وارده بر این دانش بومی را شناسایی و راهکار ارائه نمود.

تصویر ۲: کاغذهای دست‌ساز و محصولات تهیه‌شده از کاغذهای دست‌ساز کارگاه ظریف مختاروف (URL2)

همه نمونه‌های اشاره‌شده در مقوله‌های فوق، این مسئله مهم را تبیین می‌کند که می‌توان دانش بومی کاغذسازی

جدول ۲: تحلیل داده‌های وضعیت موجود بر اساس مصاحبه‌ها (نگارندگان، ۱۳۹۸)

مقوله	مفاهیم	گزاره منتخب
عرضه کاغذ دست‌ساز	محدودیت عرضه کاغذ ایرانی نسبت به خارجی	نمونه‌ای غیر از کاغذ خارجی در بازار نیست (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱ و ۶). کاغذ در بازار کم است و در دسترس همگان نیست (مصاحبه‌شوندگان کد ۸ و ۲). برای تعدادی از هنرمندان کاغذ دست‌ساز شناخته نشده‌است (مصاحبه‌شوندگان کد ۱، ۳، ۴ و ۵).
استانداردهای تولید کاغذ دست‌ساز	کیفیت پایین کاغذ دست‌ساز ایرانی	کاغذ خارجی امتحان خودش را درست پس داده؛ ولی کاغذ ایرانی هنوز امتحانش را پس نداده‌است (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱ و ۶).
	بافت نامطلوب کاغذ	بافت زیاد جالبی ندارد (مصاحبه‌شونده کد ۱)
	پایین بودن تنوع کاغذ برای هنرمندان مختلف	کاغذهای داخل بازار تنوع پایینی دارند (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱ و ۲). هنرمند خوشنویس یک نوع کاغذ و هنرمند نقاش یک نوع کاغذ دیگر احتیاج دارد. کاغذهای مدرن نیاز آن‌ها را برطرف کرده‌است (مصاحبه‌شونده کد ۸).
	تولید اشتباه کاغذ دست‌ساز	کاغذهایی که امروزه ساخته می‌شوند کاغذهای دست‌ساز نیستند و چون از روش‌های قدیمی و درست و مواد اولیه مرغوب در ساخت آن‌ها استفاده نمی‌شود، کیفیت پایینی دارند (مصاحبه‌شونده کد ۱۱).
هزینه‌های کاغذ دست‌ساز	عدم توانایی رقابت با نمونه‌های خارجی به دلیل کیفیت پایین	در ایران مرمتگران از کاغذ کوزو برای نسخ قدیمی استفاده می‌کنند؛ چون نمونه خوب در ایران وجود ندارد (مصاحبه‌شونده کد ۱۰).
	به‌صرفه نبودن کاغذ دست‌ساز برای مصرف‌کننده	کاغذ دست‌ساز قیمت بالایی دارد و برای مصرف بالا صرفه اقتصادی ندارد (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱ و ۲ و ۶ و ۹). برای تمرین هنرمندان، این کاغذ هزینه بالایی دارد. حتی کاغذهای دست‌ساز وارداتی هم صرفه اقتصادی ندارند (مصاحبه‌شونده کد ۱۰).
هزینه‌های کاغذ دست‌ساز	نداشتن بازخورد مالی برای تولیدکننده	تعداد کمی در این زمینه کار می‌کنند. چون قبلاً فعالیت داشتند و بازخورد مالی از آن نمی‌دیدند مجبور شدند کارگاه‌های خود را ببندند. (مصاحبه‌شوندگان کد ۱۰، ۷ و ۹)

کاربرد کاغذ دست‌ساز	نمادین شدن کاغذ دست‌ساز سنتی	ما امروزه کاغذسازی را به صورت نمادین داریم (مصاحبه‌شونده کد ۱۰).
فرهنگ مصرف کاغذ دست‌ساز	ارزش قائل شدن بعضی از هنرمندان برای آثار خود استفاده از کاغذ دست‌ساز توسط خوشنویسان ترجیحات هنرمندان در مصرف، تشویق برای استفاده از کاغذ دست‌ساز	در تهران هنرمندان آماتور هم از کاغذ دست‌ساز استفاده می‌کنند؛ در صورتی که در اصفهان، استاد هم از کاغذ دست‌ساز استفاده نمی‌کند. هزینه‌ای که استادان تهران برای کارشان قائل هستند، در اصفهان قائل نمی‌شوند (مصاحبه‌شونده کد ۱). کاغذهای سنتی در خوشنویسی امروزه کاربرد بیشتری دارند؛ اما در مورد نقاشی و به خصوص نگارگری، خرید کاغذهای آماده راحت‌تر است و هنرمندان تمایلی به استفاده از این کاغذها ندارند (مصاحبه‌شونده کد ۸). هنرمند از کاغذهای داخل بازار استفاده می‌کند (مصاحبه‌شونده کد ۱۰). در بین نگارگران تنها من هستم که اصرار به ساخت بوم دست‌ساز دارم. به دلیل استفاده‌نشدن این تکنیک، به مرور این هنر از بین می‌رود و کالایی ارزان‌تر جایگزین آن می‌شود (مصاحبه‌شونده کد ۸).

روی برگرداندن آن‌ها از استفاده کاغذهای دست‌ساز داخلی شده‌است. متأسفانه بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان کدهای ۷ و ۹، امروزه سنت کاغذسازی تنها در بین خوشنویسان رایج است و این هنرمندان دانش بیشتری در ساخت کاغذ دست‌ساز دارند و قادرند کاغذهای مناسب و باکیفیتی برای آثار خود تولید کنند. همچنین طبق نظر مصاحبه‌شونده کد ۱۰، در ایران در مواردی مانند مرمت نسخ قدیمی از کاغذ چینی معروف به کاغذ کوزو^{۱۵} استفاده می‌شود و این به دلیل پایین بودن کیفیت کاغذهای ایرانی است؛ در صورتی که نمونه‌های خارجی با کیفیت خوب در بازار عرضه می‌شود و جایگزین تولید داخلی شده‌است.

هزینه‌های کاغذ دست‌ساز: امروزه مشکلاتی، از جمله کم بودن تعداد متخصصان تولیدکننده، وقت‌گیر بودن فرایند تولید کاغذ به روش سنتی و گران بودن مواد اولیه و ابزارآلات تولید، منجر به بالا رفتن قیمت فروش کاغذهای دست‌ساز شده‌است که برای هنرمندان، استفاده از این کاغذها مقرون به صرفه نیست. چند نفر از مصاحبه‌شوندگان، خود از تولیدکنندگان کاغذ دست‌ساز بوده‌اند که به دلیل بازخورد مالی پایین، مجبور به بستن کارگاه‌های خود شدند یا به فعالیت‌های مشابه دیگری مشغول هستند.

کاربرد و فرهنگ استفاده از کاغذ دست‌ساز: بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱، ۲، ۶، ۹ و ۱۰ گران بودن کاغذ دست‌ساز و نمادین شدن و شناخت پایین از کاغذهای دست‌ساز، باعث بی‌میلی هنرمندان در استفاده از کاغذ دست‌ساز شده‌است که نتیجه این نقایص، تبدیل شدن دانش بومی کاغذسازی سنتی به یک هنر صرفاً نمادین است. اساتید

الف. عرضه کاغذ دست‌ساز: امروزه با واردات کاغذهای ساخته شده در سایر کشورها، دانش بومی کاغذسازی سنتی ایرانی از رونق افتاده‌است و تعداد معدودی به ساخت این گونه از کاغذها مشغول هستند. تولیدات این هنرمندان هم از نظر کمی و تا حدودی از نظر کیفی پاسخگوی نیازهای گسترده و متنوع بازار کاغذ نیست؛ از سویی دیگر، فعالیت در حال کاهش ساخت کاغذهای سنتی، باعث تقلیل متخصصان این حرفه شده و میراث به‌جامانده از دانش ساخت، تنها منحصر به گروه معدودی شده‌است. امروزه در کشورهایی چون هند، ترکیه، چین، ایتالیا و آلمان، سنت ساخت کاغذهای دست‌ساز، همچنان ادامه دارد که منجر به تولید انبوه و صادرات آن به کشورهای همچون ایران شده‌است. به‌علاوه طبق نظریات مصاحبه‌شوندگان کد ۱۰ و ۷، نبود بازار عادلانه برای توزیع کاغذ دست‌ساز توسط تولیدکنندگان داخلی، منجر به تعطیلی کارگاه‌های کاغذسازی شده و بازار مملو از کاغذهای خارجی است. کاغذهای خارجی در بین هنرمندان طرفدار زیادی پیدا کرده و باعث رکود فروش کاغذهای ایرانی شده‌است. به نظر می‌رسد آسیب واردات بی‌رویه محصولات مشابه داخلی، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های هنرمندان کاغذساز ایرانی است.

ب. استانداردهای کاغذ دست‌ساز: به‌طور کلی می‌توان برای کاغذهای دست‌ساز استانداردهایی از جمله کیفیت، تنوع و بافت را در نظر گرفت که این مؤلفه‌ها روی کار و انتخاب هنرمندان تأثیرگذار است. طبق نظر مصاحبه‌شونده کد ۱۱، نبود مواد اولیه باکیفیت و عدم دانش لازم برای تولید کاغذ، باعث تولید کاغذهای نامطلوب با کیفیت و تنوع پایین شده‌است که مطابق با نیاز هنرمندان نیست و باعث

کاغذسازی سنتی در دوران معاصر، نوبت به مرحله شناخت آسیب‌ها و راهکارها می‌رسد که مهم‌ترین هدف این پژوهش است. در این بخش نیز همانند وضعیت موجود، تمامی داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌سازمان‌یافته به‌دست آمده‌است. داده‌های استحصالی که شامل آسیب‌ها و ارائه راهکارهای عملیاتی است در جدول ۳ استخراج و ارائه شده‌است.

در فرهنگ‌سازی استفاده از کاغذهای سنتی، نقش به‌سزایی دارند. طبق آنچه مصاحبه‌شوندگان مطرح کردند، تنها اساتید معدودی هنرجویان خود را تشویق به ساخت یا استفاده از کاغذ دست‌ساز می‌کنند.

شناخت آسیب‌ها و ارائه راهکارها

بعد از شناخت وضعیت مطلوب و موجود در حوزه دانش بومی

جدول ۳: تحلیل داده‌های آسیب‌شناسی و ارائه راهکارها بر اساس مصاحبه‌ها (نویسندگان، ۱۳۹۸)

آسیب‌ها	راهکار
تعداد کم تولیدکنندگان و کیفیت پایین محصولات: تعداد معدودی از تولیدکنندگان کاغذ دست‌ساز مشغول به کار هستند و بعضی از این افراد، مهارت و دانش لازم برای تولید کاغذ را ندارند (مصاحبه‌شوندگان کد ۲ و ۸). این امر منجر به تولید کم و گاهی با کیفیت پایین شده‌است.	آموزش پیوسته: می‌توان از راه‌های مختلفی به آموزش هنرمندان پرداخت که این راه‌ها شامل برگزاری ورکشاپ و دوره‌های آموزشی سازمان‌ها و دانشگاه‌هاست (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱ و ۴). آموزش کمک می‌کند تعداد متخصصین افزایش یابد و تولیدات متنوعی وارد بازار شود.
ناشناخته‌بودن: آسیب عمده کاغذ دست‌ساز، ناشناخته‌ماندن آن است. هنرمندان اندکی در این رابطه اطلاعات دارند (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱، ۳، ۴، ۵ و ۷). گسست تولید در مقابل صنعتی‌شدن: می‌توان ریشه آن را از دوره قاجار با ورود کاغذهای خارجی به کشور دانست که در ادامه نیز صنعت کاغذسازی راه‌اندازی شد و منجر به خروج کاغذ دست‌ساز از جامعه شد؛ اما این فاصله برای هنرمندان خارج از کشور نیافتاده و سال‌هاست که هنرمندان و کاغذسازان آن‌ها به تولید این نوع کاغذ مشغول هستند (مصاحبه‌شونده کد ۱۰ و ۷). هنرمندان ایرانی علاقه‌ای به ایجاد تنوع در کار خود ندارند یا حداقل در استفاده از ابزار مختلف در کار خود مشتاق نیستند. در این شرایط به دنبال تجربه‌کردن مواد و ابزار جدید یا قدیمی فراموش شده نیستند. (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۳ و ۶).	معرفی با بهره‌گیری از رسانه‌ها و نهادها: برای شناسایی این هنر می‌توان از راه‌های مختلفی، از جمله تبلیغ از طریق اینستاگرام (مصاحبه‌شوندگان کد ۲ و ۵) سازمان صنایع دستی (مصاحبه‌شونده کد ۲)، برپایی نمایشگاه و بازدید هنرمندان از نزدیک (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۳ و ۴) و آموزش در دانشگاه‌ها (مصاحبه‌شونده کد ۴) استفاده شود. تنوع تولید و بازاریابی شناخت‌محور: کاغذهای دست‌ساز متنوعی تولید و به بازار عرضه شود. در این شرایط برای فروش، بازاریابی صورت می‌گیرد که باعث شناخت خریداران و مصرف‌کنندگان از این هنر می‌شود (مصاحبه‌شونده کد ۱۰). توجه ویژه هنرمندان برجسته: استفاده هنرمندان برجسته از این هنر می‌تواند تشویقی برای مخاطبان باشد (مصاحبه‌شوندگان کد ۲ و ۹). استفاده اساتید از کاغذهای دست‌ساز در اهمیت کاغذ سنتی، شناسایی و ترغیب شاگردان خود، می‌تواند مؤثر باشد (مصاحبه‌شوندگان کد ۷ و ۹). اهتمام زیبایی‌شناختی به کاغذسازی سنتی: علاوه بر شناخت کاغذ دست‌ساز، آشناکردن هنرمندان با کاربردهای متنوع و هنری کاغذ دست‌ساز، می‌تواند در رشد استفاده از آن مؤثر باشد.
عرضه نادرست کاغذ سنتی: کاغذهای دست‌ساز موجود در بازار عرضه درستی ندارند و در دسترس همگی نیستند (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱ و ۶).	استفاده از عرضه و بازاریابی نوین: از طریق بازاریابی‌های حضوری می‌توان کاغذ دست‌ساز را به گروه هنرمندان معرفی کرد (مصاحبه‌شونده کد ۶).
عدم توانایی رقابت کیفی با محصولات صنعتی: کیفیت کاغذهای دست‌ساز موجود در بازار پایین‌تر از کاغذهای ماشینی است (مصاحبه‌شونده کد ۲).	تدوین استاندارد: ایجاد استانداردهایی برای تولید کاغذ که مواردی چون بافت، رنگ، آهار (مصاحبه‌شوندگان کد ۱ و ۲)، ابعاد و تنوع (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۲، ۳ و ۶) را در نظر داشته باشد.
قیمت نهایی بالا: قیمت کاغذ دست‌ساز برای مصرف‌کننده بالاست و برای کارهایی با حجم بالا به صرفه نیست (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۱، ۲ و ۶). وقت‌گیر بودن تولید: ساخت کاغذ یا مقوای دست‌ساز زمان زیادی می‌برد که این زمان برای تولیدکننده باعث تولید پایین می‌شود (مصاحبه‌شوندگان کدهای ۳ و ۶ و ۹).	بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در تولید و عرضه: استفاده از تکنیک‌ها و تکنولوژی جدید برای تولید کاغذ با سرعت بیشتر که به تولید انبوه با صرف نیروی کمتر کمک می‌کند. بهره‌گیری از تجارب دیگران: مطالعه در مورد تجارب سایر کشورهای موفق در عرضه تولید کاغذ دست‌ساز و بهره‌گیری از روش‌ها و مدل‌های کاری آن‌ها.
طاقت‌فرسا بودن تولید: تولید کاغذهای دست‌ساز به روش سنتی زحمت زیادی دارد که در تولیدات انبوه، از توان تولیدکننده خارج است (مصاحبه‌شوندگان کد ۸ و ۹).	

راهکار	آسیب‌ها
<p>بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در مواد اولیه، دستگاه‌ها و روش‌ها، با در نظر گرفتن حفظ سنت و اصالت‌ها: استفاده کردن از دستگاه‌ها و ماشین‌های اتوماتیک یا نیمه‌اتوماتیک که علی‌رغم راحت‌تر کردن و تولید بیشتر، به حفظ اصول و قواعد سنتی کاغذ که در کیفیت و پارامترهای کاغذ مؤثر است (مصاحبه‌شونده کد ۱۱).</p>	<p>نامناسب بودن مواد اولیه: با سازه‌های صنعتی، نمی‌توان کاغذ سنتی ساخت. کاغذی که با این سازه‌ها ساخته می‌شود، پایه اسیدی دارد که باعث پایین آمدن عمر کاغذ و آسیب اثر در طول اجرا می‌شود (مصاحبه‌شونده کد ۸).</p> <p>نامناسب بودن دستگاه‌ها: دستگاه‌هایی که امروزه برای ساخت کاغذ استفاده می‌شوند به بافت الیاف آسیب می‌رسانند و در نتیجه کیفیت کاغذ را پایین می‌آورند (مصاحبه‌شونده کد ۱۱).</p> <p>نامناسب بودن روش‌ها: اگر کاغذ در تولید انبوه ساخته شود، از حالت سنتی خارج می‌شود. همچنین ساخت سنتی آن باعث زیاد شدن هزینه‌ها می‌شود (مصاحبه‌شونده کد ۱۰).</p>
<p>حمایت ویژه از پژوهش توسط نهادهای مرتبط: حمایت موزه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای دولتی یا خصوصی از پژوهش‌ها و ایده‌های جدید که منجر به خلق یا احیای هنرهای از دست رفته یا فراموش شده می‌شود.</p>	<p>عدم حمایت نهادها از پژوهش: کار پژوهشی در زمینه هنر کاغذسازی در حال اجرا بود که عدم همکاری و حمایت سازمان‌هایی چون موزه‌ها، باعث توقف و پایان پژوهش شد (مصاحبه‌شوندگان کد ۷ و ۹).</p>
<p>راهاندازی انجمن کاغذ دست‌ساز: راهاندازی انجمن‌هایی برای هنرمندان کاغذساز که بتوانند با حمایت آن‌ها آثار خود را به نمایش بگذارند. این انجمن‌ها در شناساندن هنرمندان فعال و ارائه آثار به‌منظور فروش می‌توانند تأثیرگذار باشد.</p>	<p>ناشناخته بودن تولیدکنندگان باکیفیت: امروزه نیز کاغذسازانی هستند که کاغذهای مرغوب و باکیفیتی تولید می‌کنند؛ اما به دلیل اینکه اکثرآ در فضاهای کارگاهی خصوصی خود مشغول به کار هستند و تعدادشان اندک است، تولیدات آن‌ها به صورت فراوان در بازار عرضه نمی‌شود و شناخته‌شده نیستند (مصاحبه‌شونده کد ۷).</p>
<p>حمایت نهادهای خصوصی، دولتی و بانک‌ها: دایرکردن کارگاه‌های تولید کاغذ توسط سازمان‌های دولتی، از جمله صنایع دستی یا حمایت‌های خصوصی، می‌تواند یکی از راه‌های حمایت از کاغذسازان باشد. این کارگاه‌ها می‌توانند در جهت آموزش و تولید توسط هنرمندان فعالیت داشته باشند. دادن تسهیلات بلندمدت با بهره پایین، به‌منظور راهاندازی کارگاه‌های کاغذ دست‌ساز.</p>	<p>قیمت پایین مواد اولیه در کشورهای رقیب: در کشورهایی چون ترکیه، هند و تایوان، قیمت تمام‌شده کاغذ دست‌ساز کمتر از ایران است؛ چون مواد اولیه در این کشورها راحت‌تر تهیه می‌شود؛ اما در ایران به دلیل فعالیت پایین کارگاه‌ها، مواد اولیه کمیاب و گران است (مصاحبه‌شوندگان کد ۷ و ۹).</p> <p>عدم حمایت عملی نهادها و سازمان‌های متولی: حدود هشت نُه سال است که صنایع دستی در نظر دارد فضای کارگاهی مناسبی در اختیار کاغذسازان بگذارد؛ اما متأسفانه تاکنون اقدامی صورت نگرفته است (مصاحبه‌شونده کد ۷).</p> <p>تولید کاغذ دست‌ساز نیاز به کارگاه‌های مجهز دارد که این کارگاه‌ها هزینه‌بر هستند. این هزینه‌ها در توان اکثر تولیدکنندگان نیست (مصاحبه‌شوندگان کد ۸ و ۹). این کارگاه‌ها نیاز به حمایت ارگان‌های خاص یا سرمایه‌گذاران دارند (مصاحبه‌شوندگان کد ۸ و ۷).</p>
<p>عدالت در فروش و عرضه: ایجاد بازاری عادل برای فروش و توزیع کاغذهای داخلی.</p>	<p>عدم ورود کارخانه‌های صنعتی به تولید کاغذ دست‌ساز: اگر کارخانه‌های کاغذسازی، مانند کارخانه پارس بخواد در کنار کاغذهای ماشینی خود، کاغذ دست‌ساز تولید کند، برای فروش و بازاریابی تولیدات خود نیاز به زمان زیادی دارد؛ در صورتی که واردکنندگان کاغذ دست‌ساز از کشورهای دیگر، در بازار سال‌هاست مشغول به کار هستند (مصاحبه‌شونده کد ۱۰).</p> <p>ورود بی‌رویه کاغذ دست‌ساز خارجی: برای ورود کاغذ به ایران، مافیایی وجود دارد که از کشورهای دیگر کاغذ دست‌ساز وارد می‌کند و مانع فروش تولیدات هنرمندان داخلی شده است (مصاحبه‌شونده کد ۷).</p>

مورد کاغذ دست‌ساز نداشتند. این عدم شناخت می‌تواند به دلیل کم‌توجهی مراکز آموزشی، دانشگاه‌ها و سازمان‌های مربوطه به این هنر باشد. همچنین اساتیدی که در این زمینه فعالیت می‌کنند، از آموزش سرباز زده‌اند و دانش تولید آن را به انحصار خود درآورده‌اند. نخستین قدمی که می‌توان برای کاغذ دست‌ساز برداشت، آشنا کردن هنرمندان با کاغذ دست‌ساز است که طبق راهکارهای پیشنهادشده توسط مصاحبه‌شوندگان، تبلیغات از طریق فضاهای

مشکلات متعددی باعث شده است میراث سنتی کاغذسازی ایرانی به دست فراموشی سپرده شود. داده‌های به‌دست آمده بیانگر آن است که آسیب‌ها در دو حوزه مصرف و تولید، گریبان‌گیر هنر کاغذسازی است. بنابر نظریات مصاحبه‌شوندگان، هنرمندان، مصرف‌کنندگان و فروشندگان، شناخت و اطلاعات کافی نسبت به کاغذهای دست‌ساز و فن ساخت آن ندارند؛ حتی در چند مورد مصاحبه‌شوندگان علی‌رغم فعالیت هنری خود، اصلاً اطلاعاتی در

شخصی خودداری می‌کنند و بیشتر نیازهای هنرمندان از طریق خرید کاغذهای ماشینی یا کاغذهای دست‌ساز خارجی تأمین می‌شود. برای رفع این آسیب، احتیاج به تکنیک‌ها و تکنولوژی‌های جدید است که فرایند تولید را راحت‌تر و به‌صرفه‌تر می‌کند. طبق نظر مصاحبه‌شونده کد ۱۱، استفاده از دستگاه‌های جدید مانند هولندر^{۱۷} باعث تخریب ساختار الیاف گیاهی می‌شود و کاغذ تولیدشده، کیفیت و استحکام لازم را ندارد؛ در صورتی که در روش سنتی، الیاف با ابزارهای دستی کوبیده می‌شود که بافت الیاف سلولزی کاملاً حفظ می‌شود. امروزه در بعضی کشورها مانند چین، دستگاه‌هایی وجود دارد که به‌صورت کوبشی الیاف را می‌کوبند و آسیبی به آن نمی‌زنند. این دستگاه‌ها خودکار^{۱۸} هستند و فرایند تولید را راحت‌تر و سریع‌تر می‌کنند.^{۱۹} در این روش علی‌رغم حفظ اصول سنتی تولید کاغذ دست‌ساز، تولید از نظر کیفی و کمی نیز گسترش قابل توجهی پیدا می‌کند.

با توجه به آنچه گفته شد، هنرمندان و کاغذسازان معدود و گمنامی هستند که دانش ساخت کاغذ باکیفیت را دارند؛ لذا می‌توان با برقراری انجمن‌های کاغذسازی، به گردهم‌آوردن هنرمندان این حرفه پرداخت که علاوه بر ارائه آثار خود به‌منظور آشنایی دیگران با تولیدات کاغذی، منجر به ایجاد رقابت بین هنرمندان می‌شود. این رقابت‌ها می‌تواند در رشد کاغذسازی و نوآوری‌های جدید در این هنر مؤثر باشد همچنین این حمایت‌ها می‌تواند در سطح گسترده‌تری در جهت راه‌اندازی کارگاه‌های مجهز برای ساخت کاغذ توسط ارگان‌ها و نهادهای دولتی و خصوصی صورت گیرد. این کارگاه‌ها می‌توانند همانند مراکز دانشگاهی و آکادمیک به جذب هنرمندان بپردازند و خدماتی چون آموزش و در اختیار گذاشتن کارگاه‌ها به هنرمندان برای به اجرا درآوردن ایده‌ها ارائه دهند.

حضور هنر، فرهنگ و سنت‌های پیشین در جامعه امروزی حاکی از آن است که گذشتگان در شکل‌گیری و اعتلای فرهنگ غنی ایرانی تلاش‌وافر داشته‌اند و فرهنگ و سنت‌های پیشینیان خود را حفظ و تکمیل کرده‌اند و آن‌ها را به نسل‌های بعد، به‌صورت سینه‌به‌سینه و نسل‌به‌نسل انتقال داده‌اند تا اینکه امروزه این سنت‌ها و فرهنگ‌ها به‌دست ما رسیده‌است. پس زندگی و تداوم هنر و فرهنگ گذشتگان در گرو انتقال آن به نسل‌های

مجازی، نمایشگاه‌ها، آموزش در دانشگاه‌ها، استفاده توسط هنرمندان برجسته و اساتید، بازاریابی‌های حضوری و عرضه به بازار، می‌تواند در ایجاد شناخت بین هنرمندان و مصرف‌کنندگان تأثیرگذار باشد. همچنین آموزش‌ها نیز می‌تواند در جهت آشنایی هنرمندان با جنبه‌های زیبایی‌شناسانه و کاربری متنوع کاغذ باشد که در رشد استفاده آن توسط هنرمندان متعدد مؤثر خواهد بود. از آسیب‌های دیگری که باعث رکود استفاده کاغذ دست‌ساز شده‌است، کیفیت و تنوع پایین، بافت نامناسب و ابعاد محدود کاغذ دست‌ساز است. در ایران برای تولید کاغذ صنعتی استانداردهایی مطابق با استانداردهای جهانی تدوین شده‌است. این استانداردها بر اساس آزمایش‌های کمیته محدودی، به‌منظور سنجیدن مواردی چون مقاومت در برابر پاره‌شدن، دوام در برابر تاخوردن کاغذ در هر دو جهت، تعیین مواد قلیایی باقی‌مانده در کاغذ و مقوا و مقاومت نسبت به اکسیداسیون، تهیه شده‌اند (بابازاده، ۱۳۸۲: ۹۰)؛ لذا با کندوکاو در بین ۶۰ کارخانه کاغذسازی^{۱۶} ایرانی، با تولیدات و کاربری‌های متفاوت، از جمله کاغذ هنری، ظروف کاغذی، کاغذهای بسته‌بندی و چاپ، کاغذ برای تولیدات بهداشتی و ... مشخص می‌شود هیچ‌کدام از این کارخانه‌ها بخشی برای تولید کاغذ دست‌ساز ندارند. همچنین طبق نظرات مصاحبه‌شوندگان کدهای ۷، ۸ و ۹ تولیدات کاغذهای دست‌ساز در کارگاه‌های خصوصی و بدون در نظر گرفتن استانداردهای تدوین‌شده تولید می‌شوند. برای برطرف کردن این تهدیدها می‌توان استانداردهایی بر اساس نیازهای هنرمندان در نظر گرفت که تولیدکنندگان بر اساس این استانداردها کاغذ تولید کنند. برای عملی شدن این ایده، احتیاج به سازمان یا انجمنی است که به پژوهش در حیطه کاغذ، استانداردها و نیازهای هنرمندان بپردازد و کاغذسازان تحت نظارت و حمایت این تشکیلات غیردولتی تولیدات کاغذ خود را ارائه دهند.

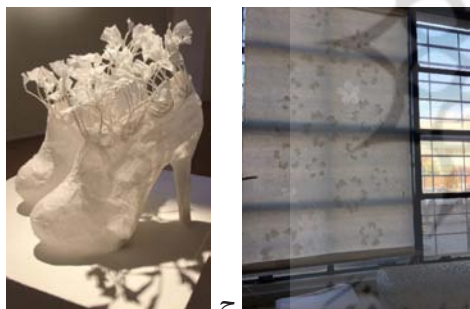
طبق نظر مصاحبه‌شوندگان کدهای ۷، ۸ و ۹، از جمله آسیب‌هایی که تولیدکنندگان با آن مواجه هستند، نبود مواد اولیه مرغوب کاغذ، سخت و وقت‌گیر بودن فرایند تولید، تولید کم کاغذ به روش سنتی، گران بودن دستگاه‌های تولید کاغذسازی و به‌صرفه‌نبودن ساخت کاغذ دست‌ساز است. به همین دلیل تولیدکنندگان از تولید کاغذ در کارگاه‌های

تصویر ۳: نمونه کاغذهای دست‌ساز: الف. دکوراسیون داخلی؛ ب. چاپ دیجیتال؛ ج. استفاده از خمیر کاغذ در مجسمه‌سازی؛ د. کاغذ واترمارک متناسب با چاپ دستی (URL3)

الف

تصویر ۴: نمونه کاغذ دست‌ساز: الف. نقاشی آبستره با خمیر کاغذ؛ ب. استفاده از کاغذ دست‌ساز در پرده؛ ج. استفاده از کاغذ دست‌ساز در طراحی لباس (URL3)

نتیجه‌گیری

کاغذسازی از هنرهای سنتی ایرانی به‌شمار می‌رود که شهره زیادی در جهان اسلام داشته‌است. کاغذهای اسلامی بنابر آنچه در منابع ذکر شده‌است، کاغذهایی با تنوع و کیفیت بالا بوده‌اند که برای مصرف نگارگران، مذهبیان و خطاطان تولید می‌شده‌اند. این کاغذها در بلاد دیگر نیز طرفداران زیادی داشته‌اند که به‌عنوان کالاهای تجاری با کشورهای دیگر مبادله می‌شده و از تولیدات مؤثر در اقتصاد کشور بوده‌اند. این میراث هنری و فرهنگی در دوره‌های متمادی به نسل‌های بعد به یادگار رسیده‌است و هنرمندان زیادی در

جوان‌تر است. دورشدن از تعصبات، آموزش متخصصین و نیروی کارآمد از طریق مراکز آموزشی و آکادمیک، برپایی نمایشگاه‌ها و موقعیت‌های قابل ارائه برای تولیدات کاغذسازی، تبادل اطلاعات و تجربیات با فرهنگ‌های دیگر می‌تواند تلاشی در رونق هنر کاغذسازی در جامعه امروزی باشد.

کاربردهای جدید کاغذ دست‌ساز

طبق آنچه پیرامون کاغذ دست‌ساز در گذشته و حال ایران و کشورهای دیگر گفته شد، کاغذ دست‌ساز ظرفیت مصرف و کاربری در هنرهای مختلفی، چون مجسمه‌سازی، عکاسی، طراحی لباس، نگارگری، تذهیب، خطاطی، نقاشی، تزیینات داخلی، گرافیک و نقاشی خط را دارد. مجسمه‌سازان می‌توانند از خمیر کاغذ برای ساخت مجسمه به‌صورت قالب‌گیری یا دستی استفاده کنند. هنرمندان هنرهای تجسمی چون عکاسان، گرافیست‌ها و نقاشان نیز می‌توانند از کاغذهای دست‌ساز با بافت‌های مختلف و متناسب با موضوعات اثر خود، استفاده کنند که این کاغذها منحصر به شخص هنرمند است. نمونه کاربری‌های متنوع کاغذ دست‌ساز در تصاویر ۳ و ۴ آورده شده‌است. بر اساس پیشنهاد مصاحبه‌شونده کد ۶ از کاغذ با بافت‌های متنوع می‌توان برای مقوای پاسپورت^{۲۰} استفاده کرد. طراحان لباس نیز می‌توانند از کاغذ برای طراحی‌های مفهومی استفاده کنند. همچنین طبق نظر مصاحبه‌شوندگان کدهای ۴ و ۵ که طراحان لباس بودند، می‌توان از خمیر کاغذ به‌دلیل انعطاف بالا، برای کلاژهای طراحی لباس و مانکن‌سازی استفاده کرد.

ب

الف

همچنین با وضع استانداردهایی برای تولید کاغذ از نظر کیفیت، بافت، ابعاد و تنوع توسط سازمان یا انجمن‌ها، می‌توان در بالابردن کیفیت کاغذ گام برداشت تا کاغذهایی متناسب با نیاز هنرمندان تولید شود. به‌علاوه این انجمن‌ها می‌توانند در حمایت از هنرمندان و ارائه آثار آن‌ها تأثیرگذار باشند. ازجمله آسیب‌هایی که تولیدکننده با آن‌ها مواجه است می‌توان به نبود مواد اولیه مرغوب کاغذ، سخت و وقت‌گیر بودن فرایند تولید و تولید کم کاغذ به روش سنتی، گران بودن دستگاه‌های تولید کاغذسازی و به‌صرفه‌نبودن ساخت کاغذ که باعث بسته‌شدن و عرضه پایین کاغذ شده‌است، اشاره کرد. بدین منظور در جهت رفع این مشکلات، می‌توان از فناوری‌ها و دستگاه‌های خودکار مطابق با اصول سنتی تولید استفاده کرد که علی‌رغم سرعت‌بخشیدن و راحت‌تر کردن فرایند تولید، کیفیت و سنت تولید کاغذ دست‌ساز نیز حفظ شده‌باشد. همچنین راه‌اندازی کارگاه‌های مجهز برای ساخت کاغذ توسط مؤسسات دولتی و خصوصی، می‌تواند در رشد جذب هنرمندان و ارائه خدماتی چون آموزش و در اختیار گذاشتن کارگاه‌ها برای به اجرا درآوردن ایده‌هایشان، مؤثر باشد.

پی‌نوشت

1. Berthold Laufer (October 11, 1874 – September 13, 1934)
2. paper
3. Jonathan Bloom
4. Fabriano
5. Feng Xian/
برای آشنایی بیشتر می‌توانید به وب‌سایت این دوسالانه مراجعه کنید
<https://culture360.asef.org/news-events/shanghai-international-paper-art-biennale-2019/>
6. Taiwan/ تایوان ۲۰۱۸-۲۰۱۷ دوسالانه
<http://biennialartpaperfibre.com/blog/>
7. paper artist
8. Düren
9. The International Association of Hand Paper-makers and Paper Artists (IAPMA) since 1986

نقش‌آفرینی آثار خود از این هنر بهره برده‌اند؛ اما متأسفانه به‌خاطر صنعت کاغذسازی و واردات کاغذ دست‌ساز، امروزه در ایران، این سنت از رونق افتاده و تعداد معدودی به تولید آن مشغول هستند. نمونه‌های موجود کاغذهای دست‌ساز در بازار، به‌دلیل کیفیت و تنوع پایین، بافت نامطلوب، گران بودن و وجود نمونه‌های باکیفیت خارجی، طرفداران زیادی ندارد؛ اما در کشورهای دیگر سنت کاغذ دست‌ساز همچنان ادامه دارد و هنرمندان و کارگاه‌های زیادی کاغذ دست‌ساز تولید می‌کنند. در کشور آلمان انجمنی برای کاغذسازان و هنرمندان این حرفه دایر است که این هنرمندان می‌توانند آثار خود را در این انجمن با هنرمندان و سرزمین‌های دیگر به اشتراک بگذارند. همچنین دوسالانه‌های زیادی به‌منظور ارائه تولیدات و نوآوری کاغذسازان برگزار می‌شود؛ ازجمله این دوسالانه‌ها می‌توان به دوسالانه‌های تایوان، شانگهای و ایتالیا اشاره کرد که هنرمندان زیادی به رقابت با یکدیگر می‌پردازند. ازجمله فعالیت‌های دیگری که به‌منظور حفظ سنت کاغذسازی صورت پذیرفته، احیای کارگاه کاغذسازی در سمرقند و تولید محصولات کاغذی است که باعث جذب هنرمندان و گردشگران زیادی شده‌است.

برای رسیدن به وضعیت مطلوب و احیای کاغذ دست‌ساز در جامعه امروزی، ضروری است که آسیب‌ها و تهدیداتی که هنرمندان و تولیدکنندگان با آن مواجه هستند، شناسایی و رفع شوند. بر اساس تحلیل یافته‌های این پژوهش آسیب‌های وارده بر هنر کاغذسازی مشتمل است بر: شناخت پایین هنرمندان نسبت به کاغذ دست‌ساز، کمبود متخصصین در ساخت کاغذ، پایین بودن کیفیت و تنوع و بافت نامرغوب، طولانی بودن و پرزحمت بودن مراحل ساخت کاغذ به روش سنتی، گران بودن کاغذ دست‌ساز و نبود حامیان دولتی و خصوصی به‌جهت فراهم کردن کارگاه‌های تولید و حمایت از هنرمندان؛ لذا به‌منظور احیای این هنر، اقداماتی چون آموزش از طریق دانشگاه‌ها و مراکز آکادمیک، برگزاری کارگاه‌ها، نمایشگاه‌ها، تبلیغ از طریق فضای مجازی، بازاریابی حضوری تولیدات، می‌تواند به شناخت کاغذ دست‌ساز کمک کند و همچنین استفاده هنرمندان برجسته و اساتید از این کاغذها به تشویق دیگران، ازجمله شاگردان آن‌ها منجر می‌شود.

- رضوی فرد، حسین. (۱۳۹۰). «آسیب‌شناسی هنر خوشنویسی معاصر ایران با تکیه بر خط نستعلیق». کتاب ماه هنر، شماره ۱۵۵، ۱۲۷-۱۲۰.
- ساریخانی، مجید؛ کارگر، محمدرضا. (۱۳۹۰). کتاب آرایه در تمدن اسلامی. تهران: سمت.
- طوسی‌ان شان‌دیز، غلامرضا؛ چیت‌سازیان، امیرحسین؛ آزادی، امیرحسین؛ قشقای فر، فتحعلی. (۱۳۹۲). «آسیب‌شناسی و سطح‌بندی آسیب‌های قالی ایران». گنج‌نامه، شماره ۲۴، ۷۰-۵۵.
- ظهوری، قاسم. (۱۳۷۸). کاربرد روش‌های تحقیق علوم اجتماعی در مدیریت. تهران: میر.
- کفیلی، نگار. (۱۳۸۶). «آسیب‌شناسی و مستندسازی هنر ملیله‌کاری طلا در تبریز». آینه خیال، شماره ۷۳، ۶۶-۱.
- کلارک، مایکل. (۱۳۸۹). فرهنگ فشرده اصطلاحات هنر آکسفورد. مترجم: الهام‌السادات رضایی، تهران: برگ‌نگار.
- کیانی، ندا. (۱۳۹۶). «آسیب‌شناسی دست‌بافته‌های کاربردی عشایر بختیاری به‌منظور مطابق‌سازی آن‌ها با نیازهای امروزی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده فرش، دانشگاه هنر اصفهان.
- مایل‌هروی، نجیب. (۱۳۷۴). کتاب آرایه در تمدن اسلامی. مشهد: آستان قدس رضوی.
- مجتهدی، مهدی. (۱۳۹۵). «کاغذ بغدادی در قرون نخستین اسلامی؛ بازخوانی یک انگاره». تاریخ و تمدن اسلامی، شماره ۲۳، ۴۵-۲۹.
- محمدپور، احمد. (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی؛ ضد روش. جلد دوم، تهران: جامعه‌شناسان.
- مقبل اصفهانی، احمد. (۱۳۸۰). شناخت و ساخت کاغذهای دست‌ساز. مشهد: آستان قدس رضوی.
- یغمایی، اقبال. (۱۳۳۱). «کاغذ». ادبیات و زبان‌ها. شماره ۵۲، ۳۱۷-۳۱۱.

- Andreas M. Riege. 2003. Validity and reliability tests in case study research: a literature review with "hands-on applications for each research phase, Qualitative Market Research: An International Journal, Volume 6, Number 2 pp. 75-86, Griffith University, Nathan, Australia.

10. Mary Ashton
11. Reiji Aoyama
12. Barb Adams
13. Anita Brendgens
14. Zarif Mukhtarov
15. Kozo

۱۶. در سایت مرکز اطلاعات کاغذ ایرانی (<http://piconweb.com/Users/UserGroupsSearch.aspx?GID=15>) مشخصات کارخانه‌های کاغذسازی فعال ایرانی به همراه لینک ارتباطی آورده شده‌است.

۱۷. Hollander Machine: دستگاهی است که در سال ۱۶۸۰ م. برای تولید خمیر کاغذ از سلولز ساخته شده‌است. در این دستگاه از تیغه‌های فلزی تیز برای برش مواد اولیه استفاده می‌کنند.

18. Automatic

۱۹. دستگاه‌های تولید کاغذ دست‌ساز توسط کارخانه مشخصی تولید نمی‌شوند و به تولیدات انبوه نمی‌رسند؛ بلکه توسط تولیدکنندگان کاغذ، بر اساس نیاز خود طراحی و با هزینه شخصی ساخته می‌شوند. به همین دلیل این دستگاه‌ها نام مشخصی ندارند. تنها دستگاه کاغذسازی که نام‌گذاری شده، هولندر است؛ چون این دستگاه به تولید انبوه رسیده و در ساخت کاغذ صنعتی هم مورد استفاده قرار گرفته‌است.

۲۰. Passe-Partout: مقوایی است که بین عکس یا اثر هنری و شیشه قاب به منظور جلوه بیشتر و همچنین محافظت اثر در برابر رطوبت، خم‌شدگی و سایر عوامل به کار می‌رود.

منابع

- ابراهیمی ناغانی، حسین؛ یزدان‌پناه، سارا. (۱۳۸۷). «قفل چالستر؛ شیوه ساخت، زیبایی و آسیب‌شناسی». کتاب ماه هنر، شماره ۱۱۹، ۹۱-۸۴.
- بابازاده، شهلا. (۱۳۸۲). «سیری در پیدایش کاغذ». مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات، شماره ۵۵، ۹۱-۸۶.
- پاکباز، رویین. (۱۳۹۵). دایره‌المعارف هنر. جلد دوم، تهران: فرهنگ معاصر.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. چاپ چهاردهم، تهران: سمت.

- URL1: [\(1/24/2020\)](http://www.iapma.info/(1/24/2020)) (11:25)
- URL2: www.theguardian.com/world/2014/jun/02/uzbekistan-culture-silk-road-paper-craft (11/December/2019)(5:54)
- URL3: www.pinterest.com (1/26/2020)(2:35)
- Bloom, Jonathan. 2001. Paper before Print: The History and Impact of Paper in the Islamic World. New Haven: Yale University Press.
- Hubbe, Martin .A and Bowden, Cindy. Handmade paper: areview of its history, craft and science. Bioresources . november2009.
- Laufer, Berthold. 1931. Paper and Printing in Ancient China. Chicago: Caxton Club.

Pathology of Traditional Paper Making to Comply with the Contemporary Society

Iman Zakariaei Kermani¹, Somaie Alaie²

1- Assistant Professor, Faculty of Handicrafts, Art University of Isfahan

2- Master Student, Faculty of Handicrafts, Art University of Isfahan (Corresponding author)

DOI: 10.22077/NIA.2021.4446.1485

Abstract

Nowadays, the production and usage of handmade papers as the intangible cultural heritage is very limited and sometimes forgotten. But, contrary to what happened in Iran, this art has not been forgotten in other countries and has continued to grow alongside machine papers. The main objective of the study is to answer the question of how can traditional handmade papers be adapted to the needs of today's society? The obtained data has been examined using a descriptive-analytical method with the pathological approach, and research findings are collected from library and interviews with 11 experts in the field of traditional paper making. The result of the research showed that this art has been forgotten over time because of the limited producers, lack of skillful specialists, and the monopoly of teaching by masters. Other factors such as poor quality, lengthy and cumbersome procedure of production, expensive raw materials, and lack of financial and spiritual governmental and private support have kept artists and paper makers away from consumption and production. There are some suggestions for development of this art among the people by applying a variety of methods, such as advertising through social media, exhibitions, university training, in-person marketing, and acquainting artists with the aesthetic and diverse uses of handmade paper. Moreover, by applying some specific standards based on the artist's needs, it can produce high-quality papers, appropriate textures, and sizes. The use of new techniques and technologies based on preserving the originality of traditional paper will be effective in accelerating production processes, mass production, and lowering production time and cost. In addition, establishing associations, biennials, conferences, and absorbing the support of the government agencies and investment organizations help to contribute to the coherence of a group of paper-makers and artists to present their work and create competition and brainstorm.

Key words: Traditional art, pathology, handmade paper, paper making.

1 - Email: i.zakariaee@au.ac.ir

2 - Email: s.alaie@ymail.com